

Valtio ja aikuiskasvatus

Osallistuin 5.—8.7.88 valtion ja aikuiskasvatuksen suhdetta käsitteeseen kansainväliseen konferenssiin Aachenissa Saksan liittotasavallassa. Konferenssissa oli 35 osanottajaa kahdeksastatoista eri maasta. Kielenä oli englanti ja konferenssissa käsiteltiin 26 ”paperia”.

Olen käyttänyt lähinnä seuraavien henkilöiden konferenssissa esittämiä raportteja tämän kertomuksen kokoamiseen: Lalage Bown, Peter Jarvis, Philip Hopkins, Joachim H. Knoll, Franz Pöggeler, Walter Leirman ja Herbert Zdarzil.

Jo konferenssikutsussa todettiin, että aikuiskasvatus on aina liittynyt kansalliseen ja poliittiseen historiaan. Toisen maailmansodan jälkeen on hallitusten mielenkiinto aikuiskasvatusta kohtaan lisääntynyt, ja riippumattomat yhteisöt (ay-liike, erilaiset vapaat järjestöt, kirkko jne.) ovat menettäneet yhteiskunnallista vaikutusvaltaansa valtiovaltaan verrattuna ja tämä on heijastunut aikuiskasvatuksen kokonaisuuteen.

Aikuiskasvatuksella on aina ollut ja yhä on läheisemmät suhteet puoluepolitiikkaan kuin koulukasvatuksella. Aikuiskasvatus on myös myöntänyt talouselämän lakien ja poliittisten realiteettien pitkälti hallitsevan sitä.

Aikuiskasvatuksen tehtävä

Kaikki yhteiskunnallinen toiminta pyrkii toteuttamaan tiettyjä arvoja

— niin aikuiskasvatuskin. Aikuiskasvatuksen suhteen on kuitenkin kaksi erilaista perusnäkemystä. Ensimmäisen mukaan aikuiskasvatus on ainoastaan väline, joka toteuttaa esim. valtiovaltan (sosialistiset maat) tai järjestön (kuten Ruotsi) arvoja ja päämääriä. Aikuiskasvatuksella ei ole omaa ideologiaa, se on opetusmenetelmiä, päämääriä palvelevia sisältöjä ja tavoitteita sekä toimintajärjestelmiä. Toisen näkemyksen mukaan aikuiskasvatuksella on omia arvoja, jotka perustuvat yleisiin ihmisiin perusarvoihin, joita kuitenkin aikuiskasvatus voi kriittisesti tarkastella. Tämän perusnäkemysten mukaan aikuiskasvatuksessa ovat tärkeitä ihmisoikeuksien edistäminen, itseymmärryksen syventäminen, suvaitsevaisuuden ja demokratian ihanteiden edistäminen. Tähän perusnäkemukseen voidaan liittää myös teollisen tiedon popularisointitehtävä.

Länsi-eurooppalaisen aikuiskasvatuksen historiasta esitettiin kolme tosiasiaa:

— aikuiskasvatuksen eräs päätehtävä on ollut yhteiskunnallisen muutoksen edistäminen,

— toisen maailmansodan jälkeen on valtiovaltan kontrolli aikuiskasvatuksen suhteen lisääntynyt,

— todennäköisesti valtiovaltan lisääntynyt kontrolli vähentää aikuiskasvatuksen pyrkimystä yhteiskunnalliseen muutokseen.

Kuitenkin aikuiskasvatuksen kannalta:

— tulisi pyrkiä säilyttämään yhteiskunnallisen muutoksen tavoite, — yhteiskunnallisen muutoksen tie kulkee taantumuksellisen oikeiston ja vallankumouksellisen vasemmiston tavoitteiden ulkopuolella. Tarvitaan vain selviä näkyjä ja palavaa intoa. Tarkoituksena on nimenomaan auttaa ihmisiä toteuttamaan sellaisia muutoksia, joita he itse haluavat joko omassa elämässään tai laajemmin yhteiskunnassa.

Muutokset työmarkkinoilla

Länsi-Euroopassa on työelämästä tehty mm. seuraavia ennusteita:

— Työ säilyttää keskeisen roolinsa sekä yksityisen ihmisen elämässä että koko yhteiskunnassa.

— Joidenkin ihmisten kohdalla laajentuneen työn käsitteen yhdistäminen ammattitaidon korkeaan laatuun johtaa entistä parempiin mahdollisuuksiin toteuttaa itseään ja elää merkityksellistä elämää työn kautta.

— Työn ja vapaa-ajan uudelleen integraatio tulee muuttamaan perinteisiä kulttuurimalleja ensi vuosikymmeneltä.

— On ennustettavissa, että valinnanmahdollisuudet työn ja vapaa-ajan suhteen lisääntyvät elinaikana tehdyn palikka-työn määrän vähentyessä. Konferenssissa tuli myös jatku-

vasti esiin marxilaisuuden lähtökohdat ja ajattelutavat. Ilmeisesti moderni kapitalistinen materialismi paljolti kulkee marxilaisuuden ennakoimaa uraa. Kansantaloudelliset realiteetit ovat yhteiskunnallisen toiminnan perusta, eli tuotantoelämän kehittyminen on se tosiasia, jota pitää kaikin keinoin edistää.

Tuotantoelämän eräs perustekijä on mahdollisimman korkeatasoinen työvoima ja sen lisäämisessä on ammatillisella aikuiskasvatuksella oma keskeinen tehtävä. Tähän yhteiskunnalliseen muutokseen liittyy kaupallistumisen kirstomistinen ja amerikkalaistumisen leviäminen.

Valtiovallan ja aikuiskasvatuksen suhde

Valtiovalta suhtautuu aikuiskasvatukseen seuraavin tavoin:

- valtio kieltää (esim. oppositiolta)
- valtio sallii (esim. yritysten oman ammatillisen aikuiskasvatuksen)
- valtio tukee (esim. vapaata sivistystyötä)
- valtio itse järjestää (esim. työllisyyskoulutusta)

Toisen maailmansodan jälkeen valtiovalta on säätänyt aikuiskasvatusta koskevia lakeja, jotka ovat koskeneet

- aikuiskasvatuksen rahoitusta
- aikuiskasvatuksen organisoitintia ja rakennetta
- aikuiskasvatuksen sisältöjä

Konferenssissa todettiin valtioiden poliittisen ja taloudellisen omavaraisuuden vaiheen päättäneen ja tilalle tulleen järjestelmän, jossa valtiot ovat yhä enemmän ja monin eri tavoin riippuvaisia toisistaan. Eurooppalaisten hyvinvointiyhteiskuntien synnyn ja kehityksen todettiin perustuneen yksityiselle aloitteellisuudelle ja pluralismille, jotka olivat tasapainossa valtion säätelyn kanssa. Nykyään tämä suhde tuntuu muuttuneen sellaiseksi, että julkisella vallalla on entistä voimakkaampi ote kaikkien yhteiskunnalliseen toimintaan.

Koulutuspoliittisissa strategioissa on implisiittisesti hyväksytty lähtökohdaksi valtiovallan näkemysten primäärisyys, sillä niiden uskotaan olevan neutraaleja ja oi-

keudenmukaisia koulutuksen suhteen. Tältä pohjalta on perinteinen näkemys liberalismiin perustuvas- ta pluralistisesta yhteiskuntaihan- teesta muuttunut koulutuspolitiik- kassa monoliittiseksi ihanteeksi. Tämä tarkoittaa sitä, että koulutus- ja kasvatusjärjestelmistä tulee entistä useammin valtiovallan hallus- sa olevia organisaatioita, joiden tavoitteet ja opetussuunnitelmat ovat keskusjohtoisesti yhdenmu- kaistettuja. Tällöin katoavat val- tionapujärjestelmät lähinnä yksityi- sille oppilaitoksille.

Euroopassa on nähtävissä se, että aikuiskasvatuksen avulla ei ole kyetty muuttamaan yhteiskun- nallista todellisuutta. Se tapahtuu voimakkaampien yhteiskunnallisten järjestelmien kautta. Toisaalta on selvä usko ja kokemus siitä, että mahdollisimman suuri riippu- mattomuus viranomaisista toteut- taa parhaiten aikuiskasvatuksen perustehtävää (mikä se sitten on- kaan!).

Vertailevan aikuiskasvatuksen tehtävistä

Keskeinen tehtävä on edelleen koota vertailukelpoista tilastoai- neistoa kansainväliseen käyttöön. Jatkuva käsitteanalyysi on paikal- laan samoin aikuiskasvatustutki- muksen teoreettisten lähtökohtien kansainvälinen vertailu.

Kansainvälisessä vertailussa ei riitä se, että löydetään yhtäläisyyksiä ja eroja aikuiskasvatuksen ra- kenteissa, toiminnassa, ongelmis- sa tai tarkoituksissa, vaan tulee pyrkiä selittämään mistä nämä erot ja yhtäläisyydet johtuvat ja mi- tä niistä seuraa.

Konferenssin loppuraportissa korostuu kaksi tutkimusteemaa: yleensä aikuiskasvatuksen histori- an tutkiminen sekä erityisesti val- tiovallan ja aikuiskasvatuksen suh- teen tutkiminen.

Ensimmäisestä temasta konfe- renssissa kysyttiin mitä mieltä yli- päättään on tutkia aikuiskasvatuk- sen historiaa? Keitä muita se kiin- nostaa kuin itse tutkijoita? Tällai- nen tutkimus edellyttää entistä useammin poikkitieteellisiä tutki- musotteita lähinnä sosiologian ja politologian suuntaan. Konferen- sissa esitettyjen raporttien pohjalta voi havaita tutkijoiden kiinnostuk-

sen kohdistuvan tälle vuosisadalle ja viime vuosikymmenelle. Erityi- sen kiinnostaviksi tutkimustehtä- viksi todettiin aikuiskasvatuksen teorioiden ja niiden yhteiskunnal- lis-poliittisten kytkentöjen kehityk- sen selvittäminen sekä aikuiskas- vatuksen käsiteistön historiallisen analyysin toteuttaminen.

Aikuiskasvatuksen ja valtioval- lan välisen suhteen tutkimuksen todettiin tarvitsevan uusia metodol- gisia välineitä ja erilaisia malleja tämän suhteen analysoimiseksi.

Konferenssissa korostui tarve analysoida aikuiskasvatuksen roolia yhteiskunnallisessa ja poliitti- sessä muutoksessa. Tästä teemas- ta koottiin seuraavia tutkimusalu- eita:

- valtiovallan suhtautuminen ai- kuiskasvatukseen eri maissa ja valtioiden sisällä eri aikakausi- na,
- aikuiskasvatuksen suhde kou- lujärjestelmään valtion ohjan- nan, valvonnan ja rahoituksen suhteen,
- lainsäädännön ja muunlaisen julkisen vallan puuttumisen vaikutukset aikuiskasvatuksen toteuttamiseen,
- yksityisen ja julkisen sektorin osuus aikuiskoulutuksen rahoit- tuksessa ja järjestämisessä,
- aikuiskasvatuksen rooli yhteis- kunnallisessa kehityksessä, suhde nationalismiin, kansal- liseen integraatioon, etnisten ja uskonnollisten vähemmistöjen asemaan,
- aikuiskasvatus poikkeustilan- teissa kuten sodan ja vallanku- mouksen aikana,
- erilaisten kansalaisjärjestöjen toiminta aikuiskasvatuksen to- teuttajina ja järjestöjen suhteet valtiovaltaan.

Lopuksi

Tämä konferenssi vahvisti uskoani siihen, että suomalaisten aikuiskasvatustajien tulee lisätä yhteyksi- ään kaikilla tasoilla muuhun maailmaan, mutta erityisesti Euroop- paan. Meillä on paljon annettavaa, mutta samalla meillä on enem- män opittavaa, ja opittavaa on ni- menomaan aikuiskasvatuksen yh- teiskuntasuhteista.

Vastaavanlainen konferenssi on tarkoitettu järjestettäväksi 1990 joko Tšekoslovakiassa, USA:ssa tai Israelis- sa.